

Temanotat

Somalia: Aktuelle sosiale og økonomiske forhold ved retur til Mogadishu

© Landinfo 2016

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentingsreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivarettatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

SUMMARY

The report describes social and economic conditions in Mogadishu relevant in the context of returning to the city to settle after having stayed outside Somalia. In the light of improved security and an economic boom since 2011, attention is given to the labor market and housing market in particular. There are few statistic data to highlight living conditions for the population of Mogadishu. But some surveys have recently been carried out by UN organizations. In addition, the report is based on information gathered in Mogadishu in January 2016.

SAMMENDRAG

Notatet redegjør for sosiale og økonomiske forhold i Mogadishu som må anses relevante med tanke på retur for å bosette seg i byen etter opphold utenfor Somalia. På bakgrunn av bedret sikkerhet og et økonomisk oppsving siden 2011 gjøres det særlig rede for arbeidsmarkedet og boligmarkedet i byen. Det finnes få statistiske data som belyser levekårene for befolkningen i Mogadishu. Men noen undersøkelser er gjennomført i senere tid i regi av FN-organisasjoner. I tillegg bygger notatet på informasjon innhentet i Mogadishu i januar 2016.

INNHold

1. Innledning	6
2. Generelt om Mogadishu	6
2.1 Innledning.....	6
2.2 Økonomi	7
2.3 Sikkerhet.....	7
3. Befolkningen	8
3.1 Folketall og sammensetning	8
3.2 Tilbakevending fra eksil	8
3.2.1 Fra diasporaen.....	8
3.2.2 Repatriering fra Kenya.....	9
3.2.3 Deporterte fra Saudi Arabia.....	10
4. Inntektskilder for byens befolkning	11
5. Arbeidsmarkedet	12
5.1 Innledning.....	12
5.2 Arbeidsledighet.....	12
5.3 Behov for arbeidskraft.....	13
5.4 Rekruttering.....	14
5.4.1 Arbeidsgivere	14
5.4.2 Arbeidssøkere	14
5.5 Lønnsnivå	15
6. Priser og betalingsmiddel	15
6.1 Levekostnader.....	15
6.2 Boligpriser	16
6.3 Helsetjenester	16
6.4 Valuta og betalingsmiddel.....	16
7. Boligmarkedet	17
8. Pengeoverføringer fra utlandet og banker	17
9. Referanser	18

1. INNLEDNING

Dette notatet søker å belyse sosiale og økonomiske forhold som må anses relevante med tanke på å vende tilbake til Somalia fra eksil og bosette seg i Mogadishu. Sentrale spørsmål i en slik sammenheng er: hvordan skaffe seg tak over hodet og hvordan få seg en jobb. Arbeidsmarkedet og boligmarkedet er derfor viktige temaer i redegjørelsen. Andre viktige hensyn i forbindelse med bosetting i Mogadishu er selvfølgelig sikkerhet og tilgang på helsetjenester. Disse blir ikke behandlet utførlig i dette notatet da det er redegjort for disse temaene i egne notater fra Landinfo. Notatet tar heller ikke for seg spesifikke utfordringer knyttet til kvinner i denne sammenheng. Forhold for barn og unge er behandlet i eget notat fra Landinfo (2015b).

De fleste undersøkelsene som hittil har vært gjort av levekår i Somalia, har dreid seg om utsatte grupper slik som tørkerammede eller internt fordrevne på grunn av krig og konflikt, og målet har vært å samle data med sikte på å kunne gi mest mulig effektiv bistand. Forholdene for den øvrige delen av befolkningen som for så vidt har klart seg selv, er lite kartlagt, og det gjelder også i Mogadishu. Men det har den senere tiden kommet noen rapporter som forsøker å gi et bilde av livet for folk flest i Mogadishu, og det er grunn til å anta at det vil komme flere i tiden framover etter hvert som byen gjenoppbygges og stabiliserer seg.

Kildegrunnlaget for dette notatet er delvis rapporter publisert av FN-organisasjoner basert på undersøkelser av levekår i Mogadishu, og opplysninger innhentet under et besøk Landinfo gjennomførte til Mogadishu i januar 2016. Disse opplysningene ble mottatt under samtaler med ulike kilder, og informasjonen disse kildene ga, var i større grad basert på egne antakelser og inntrykk enn på systematisk innhentet informasjon. Men felles for de fleste av kildene er at de er somaliere som har bodd og arbeidet i Mogadishu i flere år og dermed må anses som velinformerte og kyndige.

2. GENERELT OM MOGADISHU

2.1 INNLEDNING

Etter at borgerkrigen i Somalia brøt ut i 1991, har Mogadishu hatt en dramatisk historie preget av krigshandlinger, overgrep, ødeleggelser og sikkerhetsmessige utfordringer for de fleste av byens innbyggere, og i de verste periodene flyktet store deler av befolkningen ut av byen. Etter 2011 har imidlertid myndighetene hatt kontroll over det meste av byen. Al-Shabaab gjennomfører fremdeles ulike typer aksjoner i byen, men i et mindre omfang enn før og i hovedsak rettet mot representanter for myndigheter og dets støttespillere. Mogadishu er i dag preget av gjenoppbygging, økonomisk oppgang og optimisme, som også innebærer at somaliere som har oppholdt seg utenfor landet, nå vender tilbake. Somaliere bosatt i Mogadishu Landinfo snakket med under besøk dit i januar 2016, gav uttrykk for at de ikke lenger fryktet for at det igjen ville bryte ut borgerkrig i Mogadishu, og at de hadde tro på at framtida ville bli bedre. I desember 2015 uttalte FN's utsending til Somalia, Nicholas Kay, at «The country in the two-three years has come together

quite significantly», og at «Somalia is no longer a failed state but a recovering fragile country» (AP 2015).

Likevel er det grunn til å minne om at landet står overfor store utfordringer og er langt fra å ha en stabil plattform for videre utvikling. De politiske institusjonene er svake, og fortsatt kontrollerer al-Shabaab det meste av landsbygda i Sør-Somalia.

2.2 ØKONOMI

Til tross for borgerkrig og fravær av fungerende statsadministrasjon har Somalia hatt en levedyktig uformell økonomi. Beregninger viser at den de senere årene har hatt en årlig vekst på 2–3 %, og i 2014 anslått til 3,7 % (IMF 2015; CIA 2016). Jordbruk, og særlig husdyrhold, står for den største verdiskapningen. Eksport av husdyr, huder, fisk, trekull og bananer utgjør landets viktigste inntektskilder. Sentrale innslag i den somaliske økonomien av nyere dato er etablering av telekommunikasjon med et godt utbyggt mobilnett og virksomheter som formidler penger overført fra utlandet.

Denne beskrivelsen gjelder landet i sin helhet, inkludert Mogadishu. I tillegg har Mogadishu siden august 2011 nytt godt av en sterkt forbedret sikkerhetssituasjon etter at al-Shabaab oppgav forsvarsstillingene sine i byen. Flere typer næringsvirksomhet opplever for tiden sterk vekst. Ekspansjon i myndighetenes administrasjon, etablering av internasjonale organisasjoner og opprettelse av ambassader i tillegg til somaliere som vender tilbake for å investere, skaper til sammen økende etterspørsel etter varer og tjenester.

Ved siden av byggevirksomhet, skjer den sterkeste veksten i dagens Mogadishu innenfor ulike typer tjenesteyting. Det aller meste er drevet fram av private investorer. Det gjelder hotell- og restaurantvirksomhet og transport, men også etableringer av nye skoler på ulike nivåer og sykehus og klinikker av ulike størrelser. En undersøkelse fra 2104 viste at de største investeringene kommer fra somaliere fra diasporaen, fulgt av forretningsinteresser fra Kina, Tyrkia og Gulf-landene (IOM 2016).

Somaliske myndigheter har foreløpig svært begrenset evne til å styre den økonomiske utviklingen i Mogadishu. Det er private aktører som etablerer nye skoler og sykehus, og en oppgave som skatteinnkreving er også overlatt til et privat firma (Hadi 2015). Det er med andre ord marked og kapital som er de viktigste drivkreftene. Myndighetenes manglende kapasitet betyr også at arbeidsbetingelsene for de ansatte i de ulike virksomhetene er uregulerte og i stor grad overlatt den enkelte arbeidsgiver (IOM 2016).

2.3 SIKKERHET¹

Siden somaliske myndigheter tok kontroll over det meste av Mogadishu i 2011, har sikkerheten for byens befolkning blitt sterkt bedret.

Den største trusselen mot sikkerheten i Mogadishu i dag er terroranslag fra al-Shabaab. De retter seg primært mot representanter for myndighetene og det internasjonale nærværet. Lokalbefolkningen blir som regel bare rammet hvis de uheldigvis er i nærheten der terroren rammer.

¹ En mer utførlig redegjørelse for sikkerheten i Mogadishu vil komme i oppdatert notat.

Det økonomiske oppsvinget i Mogadishu og tilstrømningen av folk som er ute etter å finne arbeid og andre økonomiske muligheter, henger åpenbart sammen med at sikkerheten oppfattes som betydelig forbedret. Under besøk i Mogadishu i januar 2016 var det flere som ga uttrykk for at de var overbevist om at krigen ikke ville komme tilbake til byen og at de nå hadde tro på en bedre framtid. Det ble også framhevet av lokale kilder at befolkningen nå i større grad stoler på politiet enn de gjorde tidligere.

3. BEFOLKNINGEN

3.1 FOLKETALL OG SAMMENSETNING

Det er ikke gjennomført noen systematisk telling av innbyggerne i Mogadishu i senere tid, men det foreligger anslag på fra rundt 900 000 til vel to millioner (CIA 2016). UNCHRs representant i Mogadishu mente i møte i januar 2016 at det ikke er noen som har sikre tall for byens befolkning. Av befolkningen er ca. 369 000 (UNHCR 2016b) anslått å være internt fordrevne som bor ulike steder i byen.²

Mogadishu er en kosmopolitisk by i den forstand at den huser de aller fleste befolkningsgrupper og klaner i Somalia. Men siden 1991 har Hawiye-klaner dominert byen politisk, og særlig Abgal-klanen.

Tradisjonelt har de ulike klanene hatt tilhold i ulike deler av byen. I store trekk er det slik fortsatt, selv om man ser tendenser til at de ulike gruppene blander seg mer (velinformert lokal kilde, samtale i Mogadishu 19. januar 2016).³

3.2 TILBAKEVENDING FRA EKSIL

Det foreligger ingen samlet oversikt over dem som den senere tiden har kommet til Mogadishu fra ulike steder og med ulike motiver, og heller ikke om hvordan de har klart seg etter at de bosatte seg i byen. Tre grupper av dem som har vendt tilbake, lar seg likevel identifisere, og om dem finnes det noe informasjon. Det er de som frivillig har kommet fra den såkalte diasporaen, de som har blitt repatriert gjennom UNHCR fra Kenya, og en forholdsvis stor gruppe som er blitt deportert fra Saudi-Arabia.

3.2.1 Fra diasporaen

Med denne gruppen menes somaliere som har oppholdt seg i vestlige land i lengre tid og som har oppnådd statsborgerskap og pass i det landet de bor.⁴ Siden 2012 har det vært en økende tilstrømning til Mogadishu av personer fra denne gruppen. Det finnes ingen tall på hvor mange det dreier seg om, men de er svært synlige og gjør seg gjeldende på flere områder av samfunnslivet (Heritage 2014).

² Eget notat om de internt fordrevne i Mogadishu er under arbeid i Landinfo og vil bli publisert senere i år.

³ SomBas, som finnes internt tilgjengelig i Landdatabasen, gir en detaljert oversikt over befolknings-sammensetningen i de ulike bydelene i Mogadishu.

⁴ Noen mener at somaliske grupper som oppholder seg i andre afrikanske land, Midtøsten og i Asia også bør inkluderes i begrepet diasporaen. Men i praksis er det foreløpig først og fremst personer fra USA, Canada og land i Europa det tenkes på.

Ifølge en studie gjort i et samarbeid mellom Heritage⁵ og PRIO, har de som returnerer fra denne gruppen, ulike motiver for å gjøre det, og noen foretrekker å vende tilbake til landet de kom fra etter en periode. Felles for de fleste er at de har god utdannelse fra det landet de har bodd i (Horst 2015).

Noen er idealistiske og vil bidra til å gjenoppbygge landet som lærere, leger eller ingeniører, andre ønsker primært å bygge CV og har kanskje problemer med å få seg jobb i landet der de bor, mens andre har forretningsmessige motiver. Det er også dem som kommer for å investere og starte forretningsvirksomhet.

Somaliske myndigheter ser på denne gruppen som en ressurs, og i det somaliske utenriksdepartementet er det opprettet et eget kontor for å ivareta kontakt med denne gruppen: Department of Diaspora Affairs (Heritage 2014). Blant folk flest i Mogadishu er følelsene noe mer blandet. En ikke uvanlig holdning er at de kommer og tar seg til rette og tar jobber fra de som har holdt ut alle de vanskelige årene i byen. I tillegg opplever mange av dem som har skaffet seg høyere utdanning fra læresteder i Mogadishu, at de vurderes lavere enn dem som har utdannelse fra utlandet. Denne forskjellen forsterkes ved at mange fra diasporaen bor i områder med høyere sikkerhet enn andre steder i byen og ved at de ofte omgås hverandre som en litt lukket elite.

I rapporten fra Heritage vises det til at al-Shabaab har fremmet eksplisitte trusler mot dem som returnerer fra diasporaen, noe som skulle indikere at det å være fra diasporaen er en sikkerhetsutfordring i seg selv. En velinformert representant for en internasjonal hjelpeorganisasjon som har arbeidet i Somalia i flere år, mente i møte med Landinfo i Mogadishu i januar 2016 at det å komme fra diasporaen i seg selv ikke påkaller interesse eller reaksjoner fra al-Shabaab. Det avgjørende i den forbindelse er hva man faktisk gjør eller hvem man har kontakter med. Har man kontakter med myndighetene eller utenlandske organisasjoner, øker risikoen for at man kommer i al-Shabaabs søkelys.

3.2.2 Repatriering fra Kenya

I november 2013 inngikk Somalia og Kenya sammen med UNHCR en såkalt Tripartite Agreement om repatriering av somaliske flyktninger som befinner seg i Kenya. Avtalen slår fast at repatrieringen skal skje frivillig og på en verdig og trygg måte, som blant annet innebærer at UNHCR har myndighet til å avgjøre hvilke områder i Somalia som er trygge nok for retur.⁶ UNHCR sørger også for transport til hjemstedet og bistand til reetableringen (Government of Kenya, Government of Somalia & UNHCR 2013).

Denne avtalen har vært under press på bakgrunn av terroraksjoner fra al-Shabaab i Kenya. Sterke røster i Kenya har hevdet at flyktningleiren Dadaab er skjulested for al-Shabaab og at den bør tømmes raskest mulig. Til tross for dette har kenyanske myndigheter forsikret at de står ved avtalen og at repatrieringen skal skje på en verdig og trygg måte.

⁵ The Heritage Institute for Policy Studies er et somalisk forskningsinstitutt basert i Mogadishu.

⁶ I UNHCRs vurdering av trygge områder inngår ikke bare sikkerhetsmessige betraktninger. Det legges også vekt på om UNHCR selv eller en partner er til stede på det aktuelle stedet.

Antall somaliske flyktninger i Kenya var på sitt høyeste i 2011 med 519 411. I løpet av 2015 var dette antallet redusert med ca. 100 000 (UNHCR 2016a). UNHCR mener at de aller fleste av disse har returnert til Somalia på egen hånd uavhengig av støtte til reetablering og UNHCRs vurdering av sikkerhet (representant for UNHCR, samtale i Nairobi januar 2016). Antallet som har returnert gjennom den nevnte avtalen, er atskillig mer beskjedent. I juni 2015 hadde UNHCR assistert 2589 med å vende hjem til ulike deler av Somalia utenom Mogadishu. Når det gjelder Mogadishu, opplyste UNHCRs representant i møte med Landinfo i januar 2016 at det er registrert 48 000 flyktninger fra Mogadishu i Dadaab. I oktober 2015 ble 1500 av disse repatriert, og UNHCR opplyste at 4000 sto på venteliste for repatriering ved utgangen av 2015. I henhold til UNHCRs retningslinjer blir ingen enslige kvinner repatriert til Mogadishu (representant for UNHCR, samtale i Nairobi 2016).

UNHCRs representant opplyste at repatrieringsarbeidet fra Kenya vil fortsette i 2016, og at det i løpet av året tas sikte på å opprette en tilsvarende avtale med Etiopia for tilbakeføring av somaliske flyktninger også derfra.

3.2.3 Deporterte fra Saudi-Arabia

Saudi-Arabia har gjennom flere år deportert varierende antall somaliske borgere til Mogadishu (representant for IOM 2016). Men i 2013 økte antallet sterkt, og fra desember 2013 til august 2014 ble 40 779 personer deportert med fly fra Saudi-Arabia til Mogadishu (Landinfo 2015a, s. 1). Deportasjonene pågår fortsatt, men ikke i samme omfang som i nevnte periode. Flere detaljer om hvordan disse deportasjonene har foregått, finnes i Landinfos respons Deportasjon fra Saudi-Arabia til Mogadishu (2015a).

IOMs representant i Mogadishu opplyste under møte med Landinfo i januar 2016 at somaliske myndigheter kontaktet IOM og ba om bistand da denne dramatiske økningen av deportasjoner kom i 2013. IOM gikk da i gang med å opprette et ankomstsenter på flyplassen i Mogadishu. Der ble de deporterte registrert og kunne oppholde seg et par dager før de reiste videre med støtte til reiseutgifter fra IOM. Dette tiltaket har den senere tid ikke vært operativt fordi IOM har manglet penger. Representanten mente imidlertid at det snart ville komme i gang igjen, blant annet med penger fra Saudi-Arabia.

IOM har ikke hatt noen oppfølging av dem som har fått assistanse. Representanten hadde heller ingen ide om hvor mange fra den aktuelle gruppen som hadde endt opp som internt fordrevne i Mogadishu. Men han opplyste at mange av de deporterte hadde gitt uttrykk for at de ønsket å komme seg tilbake til Saudi-Arabia så fort som mulig, selv om det dreide seg om et usikkert liv som ulovlig innvandrere.

På spørsmål om hvorfor somaliske myndigheter tillater disse deportasjonene mens de motsetter seg deportasjoner fra andre land, mente representanten at det henger sammen med at saudiske myndigheter hvert år utsteder et stort antall visum til somaliske borgere for å kunne reise på hajj (pilgrimsferd til Mekka). Han mente videre at hvis Somalia motsatte seg deportasjonene, ville Saudi-Arabia svare med å redusere utstedelser av visa til somaliske borgere som ønsker å dra på pilegrimsferd. Det hører med til historien at mange av somalierne som reiser på hajj, faktisk unnlater å reise hjem og tar ulovlig opphold i landet.

4. INNETEKTSKILDER FOR BYENS BEFOLKNING

Undersøkelser av hvordan befolkningen i Mogadishu skaffer seg sitt utkomme, har foreløpig bare konsentrert seg om de mest utsatte gruppene i byen, som vil si internt fordrevne og de som er definert som byens fattige (urban poor). Et ytterligere kjennetegn ved disse gruppene er at de har mottatt humanitær bistand fra ulike hjelpeorganisasjoner. Disse to gruppene anslås å utgjøre 20 % av byens befolkning. Utgangspunktet for undersøkelsene har vært å få data som kan gjøre bistand til de nevnte gruppene mer effektiv og i større grad nå dem som trenger den mest. Den mest omfattende av slike undersøkelser ble gjennomført mot slutten av 2014 av BRCiS, som er en sammenslutning av flere hjelpeorganisasjoner, blant annet Flyktninghjelpen (BRCiS 2015).

Nevnte undersøkelse viser at dagarbeid er den viktigste inntektskilden for gruppene som ble undersøkt (BRCiS 2015). For menn vil det hovedsakelig si arbeid innen transport, for eksempel som sjauere på havna, eller som ufaglærte arbeidere på byggeplasser. For kvinner dreier det seg om lønnet husarbeid.

En annen viktig inntektskilde for disse gruppene er småhandel, særlig med jordbruksprodukter. I tillegg mottar de mat og andre ytelser fra hjelpeorganisasjoner. Et interessant funn i undersøkelsen er at pengeoverføringer fra utlandet synes å spille en mindre rolle for denne gruppen enn for den øvrige befolkningen i Mogadishu når vi ser funnet på bakgrunn av anslag om at rundt 30 % av Somalias befolkning mottar støtte i form av pengeoverføringer fra slektninger i utlandet. I undersøkelsen framkommer at bare vel 2 % av respondentene oppgir pengeoverføringer som inntektskilde, og ingen av dem oppgir pengeoverføringer som viktigste inntektskilde. I rapporten blir dette resultatet diskutert. En forklaring som presenteres, er at respondentene unnlater å opplyse om pengeoverføringen av frykt for å miste bistand fra hjelpeorganisasjoner. En annen forklaring som i rapporten anses mer sannsynlig, er at respondentene faktisk ikke har tilgang til pengeoverføringer og at det er en faktor som nettopp forklarer at de er i en utsatt situasjon. På denne bakgrunnen er det vel også mulig å slutte at de som migrerer til utlandet fra Somalia, i mindre grad tilhører disse gruppene enn den øvrige befolkningen, og følgelig at de som returnerer fra diasporaen, ofte har slektninger og familie i diasporaen som kan støtte dem etter at de har returnert.

Hva som utgjør inntektsgrunnlaget for resten av byens befolkning som ikke anses fattige, finnes det altså ikke oversikter over. Men det må antas at flertallet utøver mer faglært arbeid og har hånd om større forretningsvirksomheter. I tillegg synes klart at pengeoverføringer fra utlandet spiller en større rolle i denne delen av befolkningen hvis vi legger til grunn at rundt 30 % av den totale befolkningen i Somalia mottar slik støtte.⁷

⁷ Det er ingen tvil om at pengeoverføringer betyr mye for somalisk økonomi og for den enkelte mottaker. Men det foreligger ulike anslag for hvor stor del av befolkningen i Somalia som mottar slik støtte. I en rapport fra Verdensbanken fra 2006 anslås andelen til 40 % (Maimbo 2006), mens en rapport fra samme institusjon fra 2015, anslår at 31 % av befolkningen i byer mottar slike overføringer, mens bare 16 % på landsbygda (World Bank 2015).

5. ARBEIDSMARKEDET

5.1 INNLEDNING

I et arbeidsmarked har man på den ene siden arbeidstakere som tilbyr sin arbeidskraft og på den andre siden arbeidsgivere som etterspør arbeidskraft med ulike kvalifikasjoner. Forholdet mellom disse to partene i dagens Mogadishu må ses i lys av den lange perioden med krig og konflikt som byen har vært igjennom.

Da borgerkrigen brøt ut i 1991 i Somalia, var det ikke bare sentrale statlige institusjoner som kollapset. Det samme gjaldt andre viktige deler av samfunnssystemet, slik som skole- og helsevesen, og ikke minst forretningsvirksomhet. På samfunnets ulike områder stanset virksomheter enten helt opp eller gikk videre i sterkt redusert tilstand. For arbeidsmarkedet innebar dette på den ene siden at etterspørselen etter sivil arbeidskraft sank drastisk, og på den andre siden at den oppvoksende generasjon fra begynnelsen av 1990-tallet i liten grad fikk skolegang eller kvalifiserende arbeidserfaring.

Et arbeidsmarked består vanligvis også av organisasjoner i form av fagforeninger og arbeidsgiversammenslutninger i tillegg til institusjoner og lovverk som regulerer forholdet mellom de to partene. Slike institusjoner er i dag praktisk talt fraværende i Mogadishu. Det samme gjelder offentlige tiltak for å bistå arbeidsledige enten med økonomisk støtte eller arbeidsformidling.

Fakta og statistikk om forholdene på arbeidsmarkedet er i hovedsak utarbeidet av FN-organisasjoner. Den siste og mest omfattende rapporten på dette området ble publisert i februar 2016 av International Organization for Migration (IOM): Youth, Employment and Migration in Mogadishu, Kismayo and Baidoa. Det følgende er i hovedsak basert på denne rapporten. Med «Youth» menes i denne sammenhengen aldersgruppen 14–29 år. Dataene i rapporten som gjelder arbeidstakere, er resultatet av intervjuer med personer fra representative utvalg i den aktuelle aldersgruppen, som er omtalt i et eget metodekapittel i rapporten.⁸

5.2 ARBEIDSLEDIGHET

I en rapport fra 2012 anslår United Nations Development Programme (UNDP) ledigheten i den aktuelle gruppen til å være 67 % som et landsgjennomsnitt, altså i Somalia som helhet (UNDP 2012, s. xix). Men i rapporten fra IOM svarer bare 6 % av de spurte i Mogadishu at de anser seg selv som arbeidsledige. Den store forskjellen i de to tallene kommenteres i IOM-rapporten blant annet med at deres undersøkelse ble gjort etter at det økonomiske oppsvinget kom, og at i Mogadishu har dette oppsvinget kommet sterkere enn mange andre steder i Somalia. I tillegg gjøres det oppmerksom på at resultatene i undersøkelsen fra IOM var basert på spørsmål om respondenten selv har opplevd seg som arbeidsledig eller ikke, og altså ikke i henhold til objektive kriterier for arbeidsledighet.

I en rapport fra Verdensbanken fra oktober 2015, Transition amid Risks (World Bank 2015, s. 4), sies det at rundt to tredeler av somaliere i aldersgruppen 14–29 år er arbeidsledige, og også i andre oversikter opereres det med tilsvarende anslag. Disse

⁸ Det er vanskelig å vurdere nærmere hvor representative utvalgene har vært. Spørsmålet må være om hovedinntrykket virker tilforlatelig og er i overensstemmelse med det man ellers vet.

sprikende tallene tilsier at vi ikke kan si med sikkerhet hvor stor arbeidsledigheten er i Mogadishu. Men vi må nok legge til grunn at den reelle arbeidsledigheten er større enn det respondentene oppgir i undersøkelsen til IOM. Rapporten nyanserer også bildet selv ved å peke på det de kaller «underdeployment», som enten innebærer at man ikke arbeider full tid eller at det på annen måte foreligger underbruk av kapasitet. I tillegg gjøres det oppmerksom på at en del av de som oppgir å være i arbeid, utfører oppgaver i en uformell og familiær sammenheng som antakelig ikke utgjør det man strengt tatt mener med en stilling i statistisk forstand. Samtidig må det legges til grunn at arbeidsmulighetene er bedre i Mogadishu enn i de fleste andre steder i Somalia, også for denne gruppen av unge uten utdanning og arbeidserfaring.

5.3 BEHOV FOR ARBEIDSKRAFT

Det økonomiske oppsvinget og ekspansjonen i offentlig administrasjon i dagens Mogadishu medfører øket behov for ulike typer arbeidskraft, både faglært og ufaglært. I undersøkelsen IOM gjennomførte, ble ulike typer arbeidsgivere i Mogadishu intervjuet. Alle respondentene var optimistiske i den forstand at de så for seg videre ekspansjon og at de ville få behov for å ansette flere i tiden framover (IOM 2016, s. 57).

All erfaring tilsier at behovet for ufaglært arbeidskraft stiger når den økonomiske aktiviteten generelt øker, som for eksempel innen byggevirksomhet og transport. Med økende kjøpekraft i befolkningen stiger også etterspørselen etter ulike typer tjenester, slik som rengjøring og andre typer husarbeid. Denne typen arbeidskraft har det etter alt å dømme vært god tilgang på i Mogadishu. Den har blitt enda bedre med den bedrede sikkerheten i byen fordi mange nå tar seg til Mogadishu fra andre steder i Somalia for å finne arbeid. I IOMs undersøkelse oppgir arbeidsgivere at det ikke er problemer med å rekruttere slik arbeidskraft (IOM 2016, s. 58). Når det i det tidligere kapittelet om arbeidsledighet ble referert svært sprikende tall for arbeidsledigheten, er det grunn til å anta at forklaringen ligger i at Mogadishu de senere årene har hatt en strekt stigende etterspørsel etter nettopp ufaglærte arbeidstakere. Denne gruppen hadde tidligere problemer med å finne arbeid i Mogadishu, slik som denne gruppen ellers i Somalia utenfor Mogadishu fortsatt har på grunn av manglende økonomisk aktivitet utenom de tradisjonelle næringene.

Når det gjelder faglært arbeidskraft, er bildet annerledes først og fremst fordi slik arbeidskraft ikke er like tilgjengelig som ufaglært. Det skyldes primært at skolesystemet kollapset etter at borgerkrigen brøt ut i 1991 og at store deler av den økonomiske virksomheten i landet stoppet opp, som reduserte mulighetene for utdanning og arbeidserfaring. I tillegg er det grunn til å anta at den utdannede delen av befolkningen har emigrert i større grad enn resten av befolkningen.

Arbeidsgiverne som ble intervjuet i IOMs undersøkelse om behovet for utdannet og faglært arbeidskraft, skjelnet mellom enkle ferdigheter (simple skills) og spesialiserte og tekniske ferdigheter (specialized and technical skills). Ifølge rapporten er det som regel lettere å finne arbeidstakere med enkle ferdigheter. Noen arbeidsgivere opplyser at de rekrutterer personer uten ferdigheter men med det de oppfatter som egnede egenskaper fordi det er overkommelig å gi dem den opplæringen de trenger etter at de har begynt i jobben. Eksempler på ferdigheter i denne sammenhengen er enklere forretningsførsel og regnskap, engelsk og kjennskap til bruk av datamaskiner. Eksempler på mer avanserte kvalifikasjoner og som det ikke er mulig å gi opplæring i på arbeidsplassen, er ingeniører, økonomer, helsearbeidere (leger,

sykepleiere, farmasøyter) og personer med kunnskap om mer avansert datateknologi. Det er ifølge rapporten fra IOM innenfor disse fagområdene det er vanskeligst å finne arbeidskraft i Mogadishu i dag. Det samme gjelder kvalifiserte lærere.

Under vårt opphold i Mogadishu i januar 2016 spurte vi flere av våre lokale samtalepartnere om hvem som hadde lettest for å få seg jobb i byen. Mange framhevet da håndverkere som mekanikere, elektrikere og rørleggere, personer med erfaring fra hotell- og restaurantbransjen, og godt utdannede personer som ingeniører, leger og økonomer. Vi fikk også høre at på områder hvor det er vanskelig å få kvalifiserte folk, blir det rekruttert utenfor Somalia. Det ble nevnt at det på byggeplasser befinner seg en del håndverkere fra Bangladesh, i hotellbransjen flere kenyanere og at mange av servitørene på restauranter kommer fra Somaliland. Det kan også nevnes at på hotellet vi bodde på i Mogadishu, var kokken fra Kenya, leder for administrasjonen var kenyaner og det samme var restaurantsjefen.

5.4 REKRUTTERING

5.4.1 Arbeidsgivere

Få jobber utlyses offentlig i Mogadishu. Ifølge rapporten fra IOM (2016, s. 61) foretrekker mange arbeidsgivere å rekruttere gjennom nettverk av familie, klanmedlemmer og bekjente. En viktig grunn til dette er sikkerhets hensyn, hvor det viktigste er å få en medarbeider man kan stole på. Denne holdningen må ses på bakgrunn av både de konfliktfylte årene landet har hatt, og den tradisjonelle oppdelingen av befolkningen i klaner med sterk indre solidaritet og mistenksomhet overfor andre klaner. Denne framgangsmåten benyttes særlig av mindre arbeidsgivere til jobber hvor det kreves enklere ferdigheter og hvor det inngår ansvar for verdier av ulike slag.

Større lokale virksomheter med behov for mer spesialisert og høyere kvalifisert arbeidskraft vil i større grad avvertere ledige stillinger gjennom lokale medier og oppslag på bygningen der virksomheten foregår. Det samme gjelder ulike typer hjelpeorganisasjoner, men de vil i tillegg lyse ut stillingene på egne hjemmesider. FN kunngjør sine ledige stillinger på mer eller mindre samme måte (IOM 2016, s. 62).

Stillinger i offentlig sektor blir ifølge IOM-rapporten av sikkerhetsgrunner ikke utlyst offentlig. Vanligvis vil man gjennom interne diskusjoner i angjeldende kontor finne fram til egnede kandidater gjennom relevante nettverk.

Når det gjelder ufaglært arbeidskraft til ulike typer manuelt arbeid, er det mer uoversiktlig hvordan rekruttering skjer. Men IOM-rapporten opplyser at det hver arbeidsdag om morgenen mellom klokka åtte og elleve på Bakara-markedet møter opp personer som trenger arbeidskraft til ulike oppdrag, og arbeidssøkere, og hvor man på stedet inngår avtaler om kortere eller lengre oppdrag.

For øvrig gir arbeidsgiverne som ble intervjuet i undersøkelsen, uttrykk for at de foretrekker å ansette unge mennesker, og legger i den sammenhengen vekt på at de som regel er arbeidsvillige og lette å lære opp, og i tillegg ikke har så høye forventninger til lønn.

5.4.2 Arbeidssøkere

Intervjuene med arbeidssøkende i den ovennevnte undersøkelsen bekrefter at rekruttering i liten grad skjer gjennom offentlige utlysninger. 37 % av respondentene

opplyser at når de ser etter jobb, først tar kontakt med familiemedlemmer med jobb for å se om de kan få noe gjennom dem, 34 % oppgir at de vil ta kontakt med venner og bekjente, og 28 % at de vil forhøre seg direkte hos innehaver i virksomheten de ønsker jobb. Bare 8 % opplyser at de vil gå veien om utlysninger i medier for å finne en jobb. Det er videre verdt å merke seg at når det gjelder å finne jobb i offentlig administrasjon, opplyser respondentene at det beste er først å ta kontakt med en ledende person i klanen man tilhører. En slik person vil som regel være del av et nettverk med gode kontakter i det offentlige.

5.5 LØNNSNIVÅ

Lønnsforskjellene i Mogadishu er store. Eksempelvis har et medlem av parlamentet en månedslønn på 3200 USD (Deeq u.å.), mens ufaglærte kroppsarbeidere vanligvis oppnår rundt 200 USD i måneden. En person med utdanning, som for eksempel en lærer eller ingeniør, vil få utbetalt rundt 400 USD månedlig (IOM 2016, s. 38). Blant de fra Mogadishu som ble intervjuet i undersøkelsen IOM har foretatt, var den gjennomsnittlige månedslønnen 360 USD. Respondentene i undersøkelsen ble også spurt om hva de mente de burde tjene for å ha en etter deres oppfatning tilfredsstillende lønn. Gjennomsnittet av det som ble oppgitt som ønsket lønn fra dem som var bosatt i Mogadishu, var 1530 USD.

6. PRISER OG BETALINGSMIDDEL

Det følgende er et forsøk på å gi en ide om hva det koster å bo i Mogadishu. I den sammenhengen er boligpriser viktig fordi de som regel vil utgjøre en betydelig del av de totale utgiftene. Det blir ikke redegjort for priser på mat og klær, men anslag for hva man totalt trenger for å leve i byen sammenholdt med oppgitte priser på boliger gir en ide om prisnivået.

6.1 LEVEKOSTNADER

Kostnadene ved å bo og leve i Mogadishu varierer som i alle andre storbyer, avhengig av hvor man bor, hvilken materiell standard man setter for sin livsførsel, og hvor man gjør sine innkjøp. Et annet spørsmål man kan stille, er hvor mye trenger man for å overleve i Mogadishu, eller hva må man ha for å leve et anstendig eller godt nok liv i Mogadishu?

Det foreligger ingen undersøkelser som gir noe klart og entydig svar på de ovennevnte spørsmålene. Men spørsmålene ble stilt under Landinfos besøk i Mogadishu i januar 2016. Representanten for IOM mente at 400 USD i måneden er tilstrekkelig for å underholde en familie på fire når det gjelder mat og husleie, men ikke er nok til også å dekke skolepenger for barna eller eventuelle utgifter til helsetjenester. Kilden var også av den oppfatning at 20 % av Mogadishus befolkning lever et bra liv, 40 % klarer seg tålelig bra og 40 % er fattige. Han mente at familien på fire med 400 USD til rådighet tilhører kategorien som klarer seg tålelig bra.

6.2 BOLIGPRISER

Priser på leieboliger i Mogadishu er som andre steder bestemt av standard og beliggenhet. I Mogadishu kommer i tillegg utgifter til sikkerhetstiltak når man mener det er nødvendig. I praksis begrenses gruppen som mener å ha behov for slik beskyttelse, til somaliere som har høyere stillinger i myndighetsapparatet eller driver større forretninger.

Tar vi utgangspunkt i en treroms leilighet, ble det fra kilder i Mogadishu opplyst at en slik koster mellom 100 og 250 USD avhengig av standard og beliggenhet. De dyreste ble angitt å ligge i bydelen Wadajir i området nær flyplassen.

Det ble opplyst at man må betale 40 til 80 USD i måneden for en enklere bolig, som en hybel eller et såkalt «iron sheet house».⁹

6.3 HELSETJENESTER

I Landinfos notat Somalia: Behandlingsmuligheter og medikamenter (Landinfo 2014) finnes en utførlig oversikt over tilgangen på helsetjenester i Somalia, inkludert Mogadishu. Verdt å merke seg er at siden notatet ble skrevet i 2014, har tilbudet av helsetjenester i Mogadishu økt ved at det for tiden blir etablert en rekke nye helsesentre, klinikker og sykehus, primært i privat regi.

Når det gjelder priser på helsetjenester, finnes det en oversikt fra WHO fra 2005 med anslag for ulike tjenester i Somalia som helhet. I den framkommer at en konsultasjon ved et helsesenter koster 5,72 USD, mens kontroll av pasienter som er under behandling, koster 1,89–3,97 USD, og prisen på en sykehusseng er 7,83–13,95 USD avhengig av hvilket sykehus det dreier seg om (WHO u.å.). En velinformert kilde opplyste under samtale i Mogadishu januar 2016 at en legekonsultasjon kostet mellom 5 og 10 USD.

6.4 VALUTA OG BETALINGSMIDDEL

Somalia har sin nasjonale valuta, somaliske shilling (SOS), men det mest brukte betalingsmiddel i Mogadishu er amerikanske dollar (USD), og priser fastsettes stort sett i USD. Under besøk til Mogadishu i januar 2016 ble det av en lokal kilde opplyst at vekslingskursen var 1 USD = 22 000 SOS. Det ble videre fortalt at vanligvis blir det som koster mer enn 1 USD, betalt med USD, mens det som koster mindre enn 1 USD, gjøres opp i SOS.

Den senere tid har det blitt mer og mer vanlig å gjøre opp for seg uten kontanter ved bruk av systemet EVC+ (Electronic Virtual Cash) hos mobilselskapet Hormuud. Det gjøres ved at man setter inn kontanter på en konto hos mobiloperatøren. Fra denne kontoen kan man overføre til enhver annen som har konto hos samme operatør. Betaling på denne måten skjer for eksempel for det man har kjøpt i en butikk, og i økende grad blir lønn også overført til slike kontoer. Kontanter kan man få utbetalt hos mobiloperatørens utsalgssted (Alshahid 2016).

⁹ Et enkelt hus bygd med plater av bølgeblikk på tak og vegger utvendig.

7. BOLIGMARKEDET

Den vanligste måten å skaffe seg bolig på i Mogadishu er å inngå avtale om leie. Til sammenlikning er det få som kjøper hus eller leilighet når de trenger et sted å bo.

Etter de lokale kildenes oppfatning finnes det i Mogadishu et variert tilbud av boliger til leie i ulike prisklasser og av ulik standard. Kildene mente at det ikke er noe problem å finne husvære i de ulike bydelene og innenfor de ulike sjiktene på boligmarkedet. Det finnes en rekke agenter i byen som formidler boliger som er ledige på utleiemarkedet.

Også på utleiemarkedet gjør sikkerhetshensyn og generelt manglende tillit mellom folk seg gjeldende. Hvis utleier ikke kjenner den som ønsker å leie, eller familien til vedkommende, vil utleier be om referanser som kan gå god for vedkommende. Dette behovet for å kjenne seg sikker på folk i sine omgivelser fører til at de fleste av byens innbyggere bor i kvarterer hvor medlemmer av egen familie og klan bor.

8. PENGEOVERFØRINGER FRA UTLANDET OG BANKER

Det er få ordinære banker i Mogadishu, og de som finnes, er lite rettet mot personmarkedet. Det er derfor uvanlig å låne penger i en bank for å finansiere kjøp av bolig eller andre slags kapitalvarer til eget bruk. Finansiering av slike kjøp skjer vanligvis ved bidrag fra familiemedlemmer eller andre nære klanmedlemmer.

Det som imidlertid fungerer svært godt med tanke på sirkulering av penger, er det såkalte hawala-systemet som forestår pengeoverføringer fra utlandet. I perioder har systemet hatt problemer med å operere i landene hvor pengene overføres fra da virksomheten har vært mistenkt for hvitvasking av penger og finansiering av al-Shabaab. Men i dag fungerer systemet godt, og de viktigste operatørene på markedet er Dahabshil, Kaah, Hodan Global og Amal Bank (lokal kilde, samtale i Mogadishu 2016).

9. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Alshahid Webmaster (2016, 26. februar). More phones, few banks and years of instability are transforming Somalia to a cashless society. *Alshahid Network*. Tilgjengelig fra http://english.alshahid.net/archives/50112?utm_source=feedburner&utm_medium=email&utm_campaign=Feed%3A+AlshahidNetwork+%28Alshahid+Network%29 [lastet ned 15. mars 2015]
- AP, dvs. Associated Press (2015, 23. desember). Somalia no longer a failed state, just a fragile one, says UN. *The Guardian*. Tilgjengelig fra <http://www.theguardian.com/world/2015/dec/23/somalia-no-longer-a-failed-state-just-a-fragile-one-says-un> [lastet ned 10. mars 2016]
- BRCiS (2015). *Community Baseline. A Survey on Resilience in South Central Somalia*. [s.l.]: BRCiS. Tilgjengelig fra <http://www.nrc.no/arch/img/9206288.pdf> [lastet ned 14. mars 2016]
- CIA World Factbook (2016, 29. februar). *Somalia*. Washington D.C.: CIA. Tilgjengelig fra <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/so.html> [lastet ned 10. mars 2016]
- Deeq A (u.å.). Every Somali lawmaker in Mogadishu is in fear despite a recent salary increase from \$3,000 to \$3,200 to help with personal security. *Somalia Online*. Tilgjengelig fra <http://www.somaliaonline.com/every-somali-lawmaker-in-mogadishu-is-in-fear-despite-a-recent-salary-increase-from-3000-to-3200-to-help-with-personal-security/> [lastet ned 15. mars 2016]
- Government of Kenya, Government of Somalia & UNHCR (2013, 10. november). *Tripartite Agreement between the Government of the Republic of Kenya, the Government of the Federal Republic of Somalia and UNHCR*. Tilgjengelig fra <http://www.refworld.org/pdfid/5285e0294.pdf> [lastet ned 11. mars 2016]
- Hadi, A. A. (2016, 1. februar). Auditor General: Foreign Companies and Big-men are Plundering National Assets. *Goobjoog News*. Tilgjengelig fra <http://goobjoog.com/english/?p=24583> [lastet ned 10. mars 2016]
- Heritage Institute for Policy Studies (2014, juni). *Diaspora Return to Somalia*. Mogadishu: Heritage Institute for Policy Studies. Tilgjengelig fra http://www.heritageinstitute.org/wp-content/uploads/2014/06/HIPS_Policy_Brief_007-2014_ENGLISH.pdf [lastet ned 11. mars 2016]
- Horst, C. (2015). *Back in Business? Diaspora Return to Somalia*. Oslo: PRIO. Tilgjengelig fra http://file.prio.no/Publication_files/prio/Horst%20-%20Back%20in%20Business,%20PRIO%20Policy%20Brief%205-2015.pdf [lastet ned 11. mars 2016]
- IMF, dvs. International Monetary Fund (2015, juli). *Somalia*. Washington D.C.: IMF. Tilgjengelig fra <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15208.pdf> [lastet ned 10. mars 2016]
- IOM (2016, februar). *Youth, Employment and Migration in Mogadishu, Kismayo and Baidoa*. Geneva: IOM. Tilgjengelig fra <http://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/IOM-Youth-Employment-Migration-9Feb2016.pdf> [lastet ned 10. mars 2016]
- Landinfo (2014, 14. august). *Somalia: Behandlingsmuligheter og medikamenter*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/2937/1/2937_1.pdf [lastet ned 29. mars 2016]
- Landinfo (2015a, 22. mai). *Somalia: Deportasjon fra Saudi-Arabia til Mogadishu*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/3138/1/3138_1.pdf [lastet ned 29. mars 2016]

- Landinfo (2015b, 11. juni). *Somalia: Barn og unge*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/3151/1/3151_1.pdf [lastet ned 30. mars 2016]
- Maimbo, S. M (2006). *Remittances and Economic Development in Somalia*. Washington D. C.: The World Bank. Tilgjengelig fra http://siteresources.worldbank.org/INTCPR/Resources/WP38_web.pdf [lastet ned 14. mars 2016]
- UNDP (2012). *Somalia Human Development Report 2012*. Nairobi: UNDP. Tilgjengelig fra http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/242/somalia_report_2012.pdf [lastet ned 21. mai 2015]
- UNHCR (2016a, 29. februar). *Registered Somali Refugee Population*. Geneve: UNHCR. Tilgjengelig fra <https://data.unhcr.org/horn-of-africa/country.php?id=110> [lastet ned 11. mars 2016]
- UNHCR (2016b, 18. mars). *Somalia, February 2016: Total Internally Displaced Persons*. Geneve: UNHCR. Tilgjengelig fra <http://data.unhcr.org/horn-of-africa/country.php?id=197> [lastet ned 31. mars 2016]
- WHO (u.å.) *Estimates of Unit Costs for Patient Services for Somalia*. Geneve: WHO. Tilgjengelig fra <http://www.who.int/choice/country/som/cost/en/> [lastet ned 31. mars 2016]
- World Bank (2015, oktober). *Somalia Economic Update. Transition amid Risks*. Washington D.C.: World Bank. Tilgjengelig fra <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/Africa/Somalia/somalia-economic-update-october-2015.pdf> [lastet ned 31. mars 2016]
- **Muntlige kilder**
- Representant for internasjonal hjelpeorganisasjon. Samtale i Mogadishu 21. januar 2016.
- Representant for IOM, møte i Mogadishu 20. januar 2016.
- Representant for UNHCR. Samtale i Mogadishu 21. januar 2016.
- Representant for UNHCR. Samtale i Nairobi 18. januar 2016.
- Velinformert lokal kilde. Samtale i Mogadishu 19. januar 2016.